

ХОРОВИЙ РУХ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА КРАЮ

УДК 378.014

Галина Місько, асистент кафедри музикознавства,
методики музичного виховання та вокально-хорових дисциплін
Інституту мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету
імені В. Гнатюка

ХОРОВИЙ РУХ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА КРАЮ

У статті висвітлюється розвиток хорового руху на Тернопільщині першої половини ХХ століття, який, в умовах складної суспільно-політичної ситуації, активно пропагував краєці взірці хорової музики, утверджував ідеї національної свідомості українців.

Ключові слова: Тернопільщина, хорові товариства, концертна діяльність.

Літ. 6.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день внесок регіонів у становлення національної музичної культури ще недостатньо повно вивчено та узагальнено на різних історичних етапах, тому що процеси культурного розвитку і поступу певного регіону, його архівні першоджерела дають змогу відтворити всю картину становлення та розвитку національного мистецтва краю. Тернопільщина, протягом кількох століть знаходилась під іноземним владарюванням. Панування Австро-Угорщини, Польщі, Росії, змінювало політичний устрій краю, що мало вплив на всі сфери життя, зокрема, культуру. В надзвичайно складних умовах, український народ прагнув незалежності, утверджував дух нескореності, плекав рідну мову, культуру та відстоював право на гідне існування.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

В українській науці питання регіональної музичної культури висвітлені в працях М. Загайкевич, С. Павлишин, Ю. Булки, Л. Ханик, М. Білинської, Й. Волинського, Я. Колодій, Л. Кияновської, Л. Мазепи та ін., а також кандидатськими дисертаціями Н. Костюк “Музична культура Західної України 20 – 30-х років ХХ століття: ідеї поступу і розвиток національних традицій”, Р. Дудик “Хорова культура Прикарпаття кінця ХІХ – першої третини ХХ століття”, Т. Росул “Музичне життя Закарпаття 20 – 30-х років ХХ століття”, О. Попович “Українське музичне життя Перемишля (1919 – 1999)”, Бермес І. “Хорове життя Дрогобиччини першої половини ХХ ст. в контексті духовного розвитку Галичини”, Н. Мариняко “Культурно-мистецьке життя Житомира кінця ХІХ – початку ХХ століть в аспекті етнорегіональних особливостей. “Тенденції та динаміка розвитку”.

Мета статті – розглянути та проаналізувати розвиток хорового руху на Тернопільщині у першій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У Галичині перші ознаки українського відродження стали помітними на початку ХІХ століття. Цьому певною мірою сприяли політичні події, що відбулися в цей час в регіоні та за його межами: європейська революція 1848 року, ліквідація панщини, утворення Головної Руської Ради та інші. Значні зміни відбулися і в культурно-мистецькій ситуації краю. Хвиля національного піднесення уможливило створення музичних товариств “Руська бесіда” (1864), “Торбан” (1870), “Галицьке музичне товариство” (1881), “Боян”, метою яких було відродження української хорової культури, створення музичних видавництв, виконавських колективів. Значним поштовхом для розвитку національної культури стає заснування 1891 році музичного товариства “Львівський Боян”, яке очолив відомий в Галичині композитор, громадський діяч А. Вахнянин. Наслідуючи львівську організацію, подібні осередки розпочинають свою роботу в багатьох містах Галичини. В тому самому році утворився Перемишльський “Боян”, “Бережанський Боян” (1892), Коломийський “Боян” (1895), Станіславський “Боян” (1896), Буковинський “Боян” (1899), Снятинський “Боян” (1901) та Стрийський “Боян” (1901). У подальшому ці товариства відіграли і розвитку української професійної музики та хорового мистецтва.

12 листопада 1900 року на розгляд “Namiesnitctva Galicyjskogo” надійшли заява та статут товариства Тернопільський “Боян”, яке 7 січня 1901 року розпочало свою роботу. Серед його основних завдань стає організація та поширення різних форм музичної творчості, насамперед хорової. В статуті товариства, зокрема, зазначалося, що його метою має стати: “плекання головно українського руського співу як хорального, так і сольового, а рівно ж музики інструментальної” [1].

ХОРОВИЙ РУХ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА КРАЮ

Організаційними зборами були визначені основні функції хору, що одержав назву “Тернопільський Боян”. Художнім керівником та головним диригентом хору було призначено Омеляна Терлецького – професора історії та музики місцевої гімназії, та Івана Левицького, скрипаля, композитора і педагога, який навчався у відомого скрипаля Йосипа Центнера, 1910 році у Львові здобув диплом вчителя співу та музики середніх шкіл.

Керівники хору ретельно відбирали репертуар, прагнучи залучити до виконання не лише твори української хорової класики, обробки українських народних пісень. Велику допомогу у формуванні репертуару та його розповсюдженні надавав видатний композитор Генрих Топольницький, який проживав на той час у Тернополі.

Перший концертний виступ хору відбувся в 1901 році, з нагоди Шевченківського свята. Як писала газета “Діло”, продемонстрував “різнобарв’я, поважного репертуару – “Заповіт” Вербицького, XII концерт Бортнянського, фрагмент з опери “Купало” Вахнянина, “Вулиця” Ф. Колесси [5, 6]. Крім виступу хору в концерті брали участь співачка Емілія Крушельницька, скрипаль І. Левицький та смичковий квартет.

Влаштування шевченківських вечорів хором “Тернопільський Боян” стали традиційними для міста. Крім цього добрим почином стало також вшанування творчості митців та видатних діячів історії України: концерти на пошану М. Лисенка, Б. Хмельницького, Б. Грінченка, М. Шашкевича та ін. Репертуар хору поповнювався творами української хорової музики: “Лічу в неволі” Д. Січинського, “Ой три шляхи” Г. Топольницького, “На вічну пам’ять Котляревському” О. Кишакевича. У концертних репертуарах хору переважали твори галицьких авторів. Це було характерним для хорової культури всієї Західної України цього часу і спричинене її відірваністю від Центральної та Східної України. З кожним роком, з наростанням професіоналізму хору програма його концертів ускладнюється. Невдовзі в творчому доробку колективу достойне місце посіли крупні вокально-інструментальні композиції українських композиторів, зокрема кантати “Хустина” Г. Топольницького, “Дніпро реве” Д. Січинського, “Радуйся ниво, непоплита” М. Лисенка.

Систематичні та напружені репетиції дали позитивні результати. Вже через вісім місяців від початку створення хор отримав позитивну рецензію від Петра Ніщинського на третій концерт “Бояна”, де дано високу оцінку роботи колективу: “вишколений хор”, що співав “з одушевленим” [5, 8].

Окрім концертної діяльності, хор проводив значну організаційно-навчальну роботу. Так, в 1909 – 1910 роках при товаристві “Боян” організовані курси сільських диригентів, що користувалися авторитетом серед аматорів хорової музики, колектив неодноразово влаштовував спільні концерти із хорами не лише довколишніх (Острів – диригент Б. Антків, Біла – диригент А. Крушельницький), але й віддалених сіл (Сороцького, Тербовлянського району – диригент С. Купчинський, Денисів, Козівського району – диригент О. Вітошинський). Колектив виступає також із міським хором “Воля” і його концерти стають своєрідними літературно-музичними дійствами, де поряд із хоровим співом читалися відомі твори Т. Шевченка, Ю. Федьковича, Л. Українки, І. Франка, а також вірші поетів тернопільського краю.

У 1913 – 1914 роках при товаристві “Боян” відкрилася перша в Тернополі музична школа, в якій проходило навчання за такими спеціальностями: фортепіано, скрипки та вокалу. Відкриття Філії Вищого Музичного Інституту ім. М. Лисенка в Тернополі збагатило мистецьке життя краю та сприяло піднесенню фахового рівня виконавців. До викладацького складу увійшли віддані своїй справі люди, серед них – учителі гри на фортепіано Ірина Любчак, Ірина Сулима-Мисюк, згодом Степанія Трояк-Дзядів, по класу скрипки – Юрій Крих, по класу віолончелі – Володимир Безкоровайний та інші. До викладання в школі залучалися відомі українські композитори і музиканти С. Людкевич та В. Барвінський, які були присутні не лише на іспитах, але і надавали методичні консультації. Інститут був у постійному зв’язку з товариством “Боян”, беручи активну участь в концертах для громадськості міста.

Значною окрасою концертних виступів хору “Тернопільський Боян” була у святковому концерті на пошану Наталії Кобринської виступили М. Свірська (співачка, Львів) та О. Москвичів (скрипаль), хор “Бояну” виконав “Молитву за рідний край” Я. Ярославенка та “На небі сонце гасне” В. Безкоровайного [3, 135] Це не лише значно піднімало професійний рівень концертів, але привертало увагу публіки.

Вагомою віхою в творчому житті колективу був ювілейний концерт у червні 1929 року з нагоди 25-ліття музичної діяльності В. Безкоровайного, програма якого була складена виключно з творів ювіляра. Прозвучали твори “Країни див” для мішаного хору, “Під весну” у виконанні жіночого хору, “Треба всюди приятеля мати”, для хору і соліста (партію соло виконувала Марія Гіряк), “Думку-шумку” виконав оркестр [6, 137].

ХОРОВИЙ РУХ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА КРАЮ

Жорсткі репресії польських буржуазних властей, адміністративне переведення (за антиурядові виступи та пропаганду українського мистецтва) В. Безкоровайного на роботу до невеликого містечка Тернопільського воєводства Золочів послабили музичне життя Тернопілля. Колектив “Тернопільський Боян” очолив новий диригент В. Березовський, який мав досвід праці в львівському хорі “Бандурист” на хорі Перемишльського “Бояну”. Він був і автором кількох творів на слова Т. Шевченка, Б. Лепкого. Капелу поповнюють нові виконавці, які ще не мали достатнього досвіду.

Свій 30-й ювілей колектив зустрів не в найкращій формі. Концерт відбувся 24 травня 1931 року в залі “Української бесіди”. В рецензії на виступ хору композитор С. Людкевич зазначав: “Програма концерту була трохи... стиснена і випадкова: бракувало в ній хорових творів таких двох уродженців або вихованців Тернополя, як померлі композитори Г. Топольницький та Д. Січинський”. В статті С. Людкевич висловив думку про подальший розвиток хорової культури, про “справжнє фахове мистецтво, яке не дається так легко взяти в руки прихапцем, а домагається інтенсивного систематичного, а до того доцільного й фахового шкolenня” [4, 525].

Варто зазначити участь хору в благодійних концертах. Саме таким був концерт від 8 квітня 1933 року на честь Тараса Шевченка, організований товариством “Просвіта”, де з рефератом виступив Павло Дяків, солоспіві прозвучали виконання тенора Василя Тисяка. Весь дохід призначався фондові “Учітєся” товариства “Просвіта”.

Визначною подією в творчій біографії “Бояна” був концерт з нагоди урочистої академії в честь Митрополита Шептицького в 1936 році. На цьому концерті виступили дитячий (дівчата жіночої гімназії), чоловічий та мішаний хор. “Тернопільський Боян” виконав такі хорові перлини як: “Услиши Господи” І. Лаврівського, “Камо піду” М. Лисенка, “Блажен муж” Д. Бортнянського. І, як згадає С. Людкевич, “виконання тим разом заслуговує на повне признання. Дикція: фразування, як інтонація і розвинення динамічної лінії були з малими виясками без закиду та вказували на серйозні змагання в цім напрямі диригентів, виконавців” [4, 526]. Цього ж вечора відбулась прем’єра хорових творів В. Безкоровайного: “Торжественний пеан” під диригуванням Мищінського та “Думи мої” на слова Шевченка для тенора соло в супроводі симфонічного оркестру.

У 1939 році хор “Тернопільський Боян”

припинив свою роботу, а на його базі було утворено Тернопільську обласну хорову капелу.

Вже на початку ХХ ст. товариство “Боян” розгорнуло активну концертну діяльність у всьому краю, заснувавши свої осередки в усіх повітових центрах Тернопільщини. В архівних фондах ДАТО знаходимо дані щодо виникнення подібних товариств у містечках: Бережани (1892), Чортків (1907, засновники – В. Вовк, Л. Горбачовський, І. Будурович), Копиченці (1910, засновники М. Черниш, І. Білан, В. Пенца та ін) [2].

Вагому роль в професіоналізації музичного життя краю відіграло товариство “Бережанський Боян”, засноване у 1892 році за ініціативи відомого українського композитора О. Нижанківського. У 1870-році в Бережанах було створено польське товариство “Пшияціолмузики”, яке гуртувало любителів співу та музики, українців і поляків. Перед місцевою інтелігенцією постала нагальна потреба утворення товариства, яке б могло згуртувати українців в їх прагненнях до самоутвердження, до звільнення з під тиску польської адміністративної системи. Саме з приїздом на початку 90 років до Бережан о. Остапа Нижанківського (1862 – 1919), музиканта, композитора і талановитого диригента, який разом з Андрієм Чайковським, адвокатом та письменником, реалізували прагнення українців організувавши перший на Бережанщині хор, який дістав назву “Бережанський Боян”.

В статуті товариства, зокрема, зазначалося, що його метою має стати: “плекання головно українського руського співу як хорального, так і сольового, а рівно ж музики інструментальної” [ДАТО. ф. 231. спр. 3 №5316].

Перший концерт відбувся на сцені Народного Дому з нагоди 30-річчя від дня смерті Т. Шевченка, пройшов з великим успіхом. Місцеві пошанувачі хорового мистецтва вперше почули добірку народних та класичних творів виконаних рідною мовою.

Концертна робота колективу сприяла популяризації творів композиторів Західної України. В репертуарі хористів такі твори як, “Вечорниці” П. Ніщинського, “Заповіт” М. Вербицького, “Вулиця” Ф. Колесси, “Осінь” Лаврівського, “Заповіт” Вербицького, “Кводлібет”, “Закувала та сива зозуля”, “Лічу в неволі”, “Гуляли-гуляли” та інші. У 1908 р. на концерті під диригуванням Дениса Січинського виконано вперше “Пролог” та уривки з його ж опери “Роксоляни”.

Про високий професійний виконавський рівень “Бережанського Бояну”, його визнання свідчить концерт, який відбувся 12 червня 1898 року У залі “Католицького Дому” разом з “Бояном” співала

ХОРОВИЙ РУХ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА КРАЮ

визначна примадонна оперної сцени Соломія Крушельницька [2, спр. 5316].

Згодом, вже в роки становлення колективу активно долучився до роботи відомий композитор Д. Січинський, який в 1907 – 1909 роках жив та творив в Бережанах. Перебування композитора в краї дало могутній поштовх для професійного зростання колективу. Він брав активну участь у роботі “Бережанського Бояна”, часто організовував концерти, де виступав як диригент. Саме хор “Бережанського Бояну” став першим виконавцем твору композитора – кантати на слова Т. Шевченка “Лічу в неволі”, презентація якої відбулась 13 січня 1909 року в присутності автора. Цього разу через важку хворобу він не міг диригувати хором. 7 лютого 1909 року Д. Січинський написав у Бережанах заповіт на “Роксоляну”, згідно якого передав її у власність “Українському музичному видавництву”. “Хор “Бережанського Бояну” вперше у супроводі струнного квінтету було виконано пролог і уривки з опери “Роксоляна”, які одержали схвальний відгук у публіки.

Війна припинила діяльність “Бережанського Бояна”, роботу якого відновлено аж у 1922 р. Хор традиційно брав участь в Шевченківських святах, виступав на різних національних імпрезах і святкуваннях, а в дні церковних свят, виступав як церковний хор в церкві під час Служби Божої.

Значну роботу для розвитку музично-культурного мистецтва в регіонах Тернопільщини та піднесенню національного духу серед українського народу проводило також музично-співацьке товариство “Підгаєцький Боян”, яке активізувало свою роботу з прибуттям до Підгаєць у 1921 році, доктора Дмитра Блавацького. Саме при його активній, сподвижницькій діяльності було відновлено роботу мішаного хору “Підгаєцького Бояну”, діяльність чоловічого церковного хору.

Диригент Дмитро Блавацький, педагог, професор, багато зробив на шляху професіоналізації музичного мистецтва. Колектив не залишається поза політичним життям, прагне своїми творчими здобутками укріпити дух національного патріотизму серед краян. Тому не випадково в репертуарі “Підгаєцького Бояну” з’являються – в’язанка стрілецьких пісень “Стрілецьким шляхом” М. Гайворонського, “В горах грім гуде”, “Жовтнярські похорони”, “Чого ти серденько тремтиш” Ф. Колесси, “Широкий луг, глибокий яр”, “Ой пушу я кониченька” та ін.

Колектив постійно працює над вдосконаленням виконавської, хорової майстерності, що дало змогу поповнити репертуар творами “Гуляли, гуляли”

Н. Нижанківського, “Ой чого ж ти почорніло” Л. Ревуцького та інші. Професійність виконання, фаховий ріст виконавців привело до того, що репертуар поповнив такий твір, як кантата “Б’ють пороги” М. Лисенка, який був виконаний на ювілейному концерті з нагоди вшанування пам’яті Т. Шевченка (1924). Спеціально для виконання кантати “Б’ють Пороги” запрошено солістів зі Львова – П. Кліша та М. Попеля – майбутнього соліста Львівської опери.

Ще однією подією в творчому житті колективу став приїзд у 1925 році до Підгаєць професора Івана Недільського, – композитора і віолончеліста, який одразу включився в музичне життя. Репертуар колективу поповнився добре знайомими слухачами і часто виконуваними композиціями – Недільського, так як “Засяло сонце золоте”, “Весняний день”, “Фіалочки сині”, гармонізація коляди “Вістку голосить світу зірниця” і багато інших.

Було організовано чоловічий хор, під батугою здібного і енергійного диригента Володимира Білова. Під його рукою хор добився гарних успіхів, брав участь в спільних з “Підгаєцьким Бояном” імпрезах з нагоди різноманітних національних свят, що вкрай не подобалось польській владі, це було причиною, що шкільна влада в якій В. Білов працював учителем в недовзі змушена була перевести його з міста до Бучача.

Тиск польської адміністрації, від’їзд з міста таких видатних музичних особистостей як В. Білова, І. Недільського та ін. спричинило застій музичного, зокрема, хорового життя.

Виникнення різноманітних музичних організацій на Тернопільщині початку ХХ ст. дало поштовх до активізації хорового руху у сільських місцевостях. Приміром, в с. Гаї Великі Тернопільського повіту створене хорове товариство “Бандура”, метою якого є плекання головно українського національного співу, хорального, сольного, світського, як і церковного” [2]. Основні завдання товариства полягали в поширенні музичних знань, піднесенню національного духу через призму музичного виховання. Значну роботу по залученню широких верств населення до хорового співу проводило музично-співацьке товариство “Торбан” в Острові, організаторами якого були В. Глуховецький, М. Антків, та ін.

Висновки. Отже, хорові товариства Тернопільщини за час свого існування зробили значний внесок у розвиток української музичної культури краю. Численні афіші, статті, рецензії доводять, що концерти за участю хорів завжди привертали увагу як широкої публіки, так і видатних діячів культури.

СТРІЛЕЦЬКА ПІСНЯ ЯК ОСНОВА ТВОРЧОСТІ РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО

Діяльність музично-співацьких осередків сприяла пропагуванню кращих взірців світової та української класики, професіоналізації аматорського хорового руху мистецького краю.

1. ДАТО, ф.3.оп.2.спр.1445

2. ДАТО ф.231. оп.2 спр.5316,5985,5962

3. Іздеська-Новіцька М. Музично-просвітницька діяльність хорового товариства "Тернопільський

Боян" у 20-х – 30-х роках ХХ ст. // Молодь і ринок – 2011. – №10(81). – С. 135.

4. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи, – Львів, 2000, – вид. М. Коць.

5. Медведик П. Тернопільський "Боян". До 90-річчя його заснування // "Тернопіль". – 1991. – Ч. 1. – С. 59.

6. Подільський голос – 1929. – Ч. 5.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2012

УДК 784(477)(092)

Василь Довгошя, викладач кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

СТРІЛЕЦЬКА ПІСНЯ ЯК ОСНОВА ТВОРЧОСТІ РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО

У статті висвічується музична творчість українського композитора, талановитого прозаїка, тонкого поета-лірика, літературного критика, автора низки стрілецьких пісень Романа Купчинського, ім'я якого ще залишається маловідоме багатьом шанувальникам музики.

Ключові слова: стрілецька пісня, Українське Січове Стрілецтво, муза, музика, мелодія, приспів.

Літ. 7.

Постановка проблеми. Засвоєні та примножені не одним поколінням, твори мистецтва, що містять в собі моральні, духовні, народні цінності, дають можливість розпізнати український народ не тільки в сучасному, але й у його історичному минулому. Це те, що єднає окремих людей в один народ, в одну націю.

З виникненням Січового руху в Галичині бере свій початок і стрілецька пісня, що мала великий вплив на виховання галицької молоді, гартувала молоде покоління українців в дусі національної відданості та патріотизму, сприяла зміцненню ідеї відродження української державної самостійності і, як її передумови, створення власного війська, "саме в цих осередках вироблялось і звідси поширювалося замилування до історичних, походових та бойових пісень" [1, 356].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До стрілецької тематики зверталися також західноукраїнські композитори: Ф. Колесса, М. Колесса, С. Людкевич, Б. Кудрик, В. Барвінський, З. Лисько, Б. Вахнянин, І. Недільський, Й. Кишкаевич, В. Безкорвайний та ін. Аналізуючи обставини, в яких народжувалася військова пісня взагалі, О. Залеський писав: "Найбільш відповідним часом, для творення пісень воєнного чи військового змісту були війни і воєнні походи, бо вони давали багато тем, розбуджували уяву і нахил до творчості" [3, 9].

Пісня стала невід'ємною часткою душі і побуту Українського Січового Стрілецтва. Повертаючись до тих подій, М. Гайворонський згадував: "Мою увагу приковували образи, які пізніше під час війни і революції ми бачили. Не дивуюся тепер, бо всі такі, як і я, були одної думки, усі були вже готові до світової завірюхи. Бойову пісню творило саме життя: такої саме пісні треба було тоді, за нею питали, її найрадше співали" [2, 356].

Виклад основного матеріалу. Роман Купчинський увійшов в народну шану та любов у буремний час визвольних змагань за розбудову української державності, тобто у легендарні роки Українського Січового Стрілецтва. Це був час для композитора, коли в його молодому стрілецькому серці забила туга, обізвалася мелодією, і злинула словами пісень "Ой шумить, шумить та дібровонька", "Човен хитається серед води" ті ін.

Р. Купчинський належав до групи молодих митців-патріотів, які щойно вийшли із трагічного виру першої світової війни і боротьби за незалежну Україну, прагнули до нетрадиційного в поезії та музиці, не цуралися свіжості і незвичності метафори. Мабуть, не випадково взяли вони собі ім'я старокняжого бунтівного співця Митуси – група так і називалася "Митуса" і об'єдналася у 1922 р. навколо львівського часопису під тією ж назвою.

Слід сказати, що Р. Купчинський походить із славного роду, який веде свій початок з давнини.